

BAZTAN-BIDASOAKO HIZKEREN EKARPENA (Dialektologiatik ikasgelara)

Edu Zelaieta*

1. SARRERA**

Ba ote dakigu egiatan zer den euskara batua? Noiz-nola erabili behar dugun? Euskaldun askok maiz aski erabiltzen duten *Harluxet* Entziklopediak, adibidez, honako hau dio euskara batuaz:

Euskaltzaindiak proposatutako euskara-eredu bateratua da.

Definizioa hagitx ulergarria da, bai, baina zer proposatzen du zehazki Euskaltzaindiak? Filologoa ez den euskaldunak ba ote daki zehatz-mehatz zer den euskara batua? Hizkuntzaren maila guztietan modu berean proposatzen ote duen: fonetika-fonologian, izenaren morfologian, aditzaren morfologian, sintaxian eta lexikoan? Edota, noiz bukatuko den bateratze prozesua, bukaturik ez badago? Aise erantzuten ez diren galdera interesgarri hauekin hasiera eman nahi izan diogu gaurko hitzaldiari.

Euskara batuaren jaiotza, Euskaltzaindiak Arantzazun 1968an antolatu zuten bilkura haietan datatu ohi da. Euskara batzeko prozesuaren oinarriak eta ardatzak orduan ezarri ziren. Jakina denez, euskara batua finkatzeko, aditzaren morfologia arautu izan da gehienik. Halaber, euskara idatzia izan da batez ere bateratzeko prozesuan jarri dena, ahozko euskaraz eztabaida franko (egin gabe) daudela. Beraz, euskara batua erraten dugularik, arestikoak kontuan hartu behar ditugu; neurri handi batean, batuaren etiketapean ez baita ahozkoa sartzen, eta sintaxiaren nahiz lexikoaren arloetan, zinez, malgutasun handia baitago (jende anitzek uste baino malgutasun handiagoa).

«Euskara batua eta euskalkiak» edo «euskalkiak eta euskara batua» delako eztabaidari interesgarria deritzogu hagitx. Denok ados gaude euskarak dituen dialekto eta hizkeretan iturri ezin aberatsagoa daukala. Kontua da nola

---

* Euskal filologian doktoregaia. Iruñeko *Jaso* ikastolako irakaslea DBHn.

** Iñaki Camino irakasleari artikulu honi ohar aberasgarriak egin izana eskertu nahi diogu.

kudeatu hizkuntza aberastasun hori; eskualde bakoitzetik zer hartu batuan sartzeko. Hitz batez, zer bataiatzen ahal da euskara estandartzat, eta zer ez.

Euskalkien forma guzti-guztiak ezin dira maila berean jarri. Forma batzuei lehentasuna eman zaie, hedatuak, emankorrek eta ulerterrazak diren heinean. Baina hau ez da beti horrela gertatu. Adibidez, *gernu-debeku* «prostataren eritasuna» ez da hiztegi gehienetan ageri. Baztan-Bidasoan eta eremu handiagoan erabiltzen dela badakigu, (Mariano Izetak ere badakar bere *Baztango Hiztegia*), beraz, bizirik dago, emankorra da eta gainera ez du iduri gainerako euskaldunentzat sobera zaila denik. Zerengatik ez sartu erabilera orokorrerako?

Artikuluaren hezurdura eta helburuak

Gure proposamenak azaltzeko, Nafarroako hizkerez, eta batez ere, Baztan-Bidasoako hizkerez baliatuko gara saio honetan. Lehenik eta behin, Baztan-Bidasoako mintzoen berri emanen dugu, gaingiroki baldin bada ere. Dialektologiatik abiatuko da ikasgelan bukatu nahi duen lantxo hau. Baztan, Bertizarana, Malerreka nahiz Bortzerrietako ikasgela batean. Edo, zergatik ez, Iruñeko ikasgela batean, geroxeago ikusiko dugunez. Lehen hezkuntza aipatuko badugu ere, bigarren hezkuntza (12-18) izan dugu gogoan hitzaldia ematean eta artikulua idaztean. Hezkuntzaz ari garelarik, eta, ikasgela barrenean zenbait erabaki hartu beharra dela eta, gure ikuspegi teorikoa emanen dugu, hezkuntza eta dialektologia uztartuta. Trudgill dialektologialari ezaguna, errate baterako, ikaslearen jatorrizko dialektoa onartzearen aldekoa da (1983). Alde horretatik, zenbait proposamen praktiko aipatuko ditugu: Nafarroako Baztan-Bidasoan mintzatzen diren euskal hizkerak kontuan harturik, euskara baturako zein ekarpen egoki egiten ahal diren azaltzera saiatuko gara. Zehazkiago errateko, euskara estandarrari Baztan-Bidasoatik begiratuko diogu bera aberasteko. Izan ere, euskara batuaren prozesua ez da guztiz akitu; eta, beraz, oraindik zenbait ekarpen egin ahal/behar dira. Gure helburua, alde horretatik, dialektologiatik abiatuz betiere, euskara batua aberastea izanen da. Ikasgelan eta kanpoan. Horretarako, aurtengo jardunaldien leloak dioen bezalaxe eta ahozko euskarari loturik: dakiguna eta darabilguna bi kontu ezberdin direla salatu gogo dugu (cf. Goikoetxea 2003).

2. DIALEKTOLOGIATIK: BAZTAN-BIDASOAREN KASUA

Autza (1305m) mendiaren mazelan, *Xorroxin* izeneko alderdian sortzen da Baztan ibaia, Erratzun, Izpegi inguruan. Izen horrekin ezagutzen zaio Bertizaranara iritsi bitartean, Oiiregin berean Bidasoa izena hartzen baitu; bai eta izen horrekin jarraitu Txingudiko Badian hiltzen den arte ere. Guztira 69 ki-

lometroko bidea du; hauetako 59 Nafarroan eta 10 Gipuzkoaren eta Lapurdiren artean.

Hain zuzen ere, ibai honek Nafarroan ureztatzen dituen bazterretan barrera murgildu gara hondarreko sei urteotan, bertako hizkerak nondik norako mugak dituzten erakusteko asmoz. Alabaina, hizkuntzari ekin aitzinetik, bertzelako esparru batzuei ere erreparatu behar izan diegu. Izan ere, dialektologian ezaguna denez, anitz dira eremu bateko mintzoan eragiten duten faktoreak: demografia, orografia-hidrografia-geografia, harreman sozio-ekonomikoak eta egoera soziolinguistikoa, bertzeak bertze. Horiek guztiak sakon ezagutu behar dira, delako eremuko hizkerarekin zer gertatu den jakinen badugu. Erran nahi baita, solasa aztertzeko, solas hori egiten duen jendea ere azertu behar delako, bai eta jende multzo hori biltzen duen eremua ere. Azken batean, mintzoaz haratago, mintzo hori duen jendeaz ari gara.

Hona hemen, Baztan-Bidasoa ibaiaren kokapena Euskal Herriko mapa fisiko batean:

Baztan-Bidasoa ibaia

Ekar dezagun bertze mapa bat ikusi ahal izateko zein diren Baztan-Bidasoa eskualdea inguratzen duten herriak eta ibarrak; hots, Baztan-Bidasoako euskaldunek (izan) dituzten ondoko lagunak nor diren jakiteko nola orain arte norekin eduki dituzten harremanik oparoenak jabetzeko:

Baztan-Bidasoa inguratzen duten herriak eta ibarrak

Baztan-Bidasoa: bi izen, bi izan

Baztan-Bidasoaren kokapenaren berri eman eta ondoan, arestiko mapen bitartez, lan honetarako egoki diren zenbait ezaugarri aipatuko ditugu. Lehen-lehenik, izen bikoiztasunaz ohartarazi nahi dugu: Baztan-Bidasoa. Izenak izana salatzen du, nonbait. Eskualdeak bi izen eta bi izan ditu, alegia: Baztan ugaldea vs. Bidasoa erreka.

Berriki egin dugun doktorego-tesian (Zelaieta 2005) erakutsi denez, bi ur korrante ezberdin daramatza Baztan-Bidasoa ibaiak. Alde batetik, Baztan aldean aditzen den solasa, eta bertze aldetik, berriz, Bidasoa alderdikoa (Bertizarana, Malerreka, Sunbilla eta Bortzerriak). Hizkeren sailkapenari dagokionez, bi multzo bereizten ditugu, hortaz; nahiz eta bi hizkera hauek euskalki beraren barranean dauden, egungo euskara nafarraren barranean, hain zuzen. Honenbertzez, gure datuen arabera betiere, Nafarroa Garaiko euskararen bi hizkera mota ditugu Baztangoa eta Bidasoaldekoa.

Gure oraingo artikuluko honetarako hizkuntza berdintasunak hartuko ditugu hizpide, hau da, Baztan-Bidasoa eskualde osoan dauden hizkuntza ezauga-

rriak lehenetsiko ditugu, lan honen bukaera aldean zenbait proposamen zehatz egiteko. Alderdi horretatik, Baztan eta Nafarroako Bidasoaldea elkartzen dituzten ezaugarriok maiz eremu zabalagoak ere besarkatzen dituztela ohartarazi beharra dugu, Nafarroa Garaiko bertze eskualde batzuetan nahiz Ipar Euskal Herrian ezagunak direlarik. Era horretantxe frogatu nahi da Baztan-Bidasoan erabiltzen diren zenbait hizkuntza tasun eremu zabalagoetan ere erabiltzen direla. Hots, ez gaudela lokalismo antzuetan, baizik eta geografia hedadura handi samarra hartzen duten ezaugarrien aitzinean.

Oronoz-Mugairi, muga-hiri

Aspaldi samarretik, Bonaparte printzearen garaitik, Oronoz Baztandik aparte agertu izan da zenbait dialektologia sailkapenetan. Nonbait, bertatik pasatu diren euskalari nagusiak ohartuak ziren Oronoz Baztango euskaratik at utzi behar zela, eta Bidasoaldeko hizkerek batean sartu beharra zela. Geuri ere gertatu izan zaigu, hondarreko urteotan galdeka ibili garelarik, Oronozkoak ez direla baztandarrak, *errekarrak* baizik aditu izana. Halarik ere, gainerako baztandarrek zirikan erraten dutela/dietela argitu beharra da. Honekin ez dugu Oronozen –Baztan guztian bezalaxe– sendo erroturik dagoen baztandar sena ukatu nahi. Alde horretatik ez baitago zalantzarik: Oronoz-Mugairi Baztango herria da, eta Baztan harana hamabortz herriek egiten dute. Edo hobeki erran, gure dialektologia eginbeharra dela eta, Baztango muga-hiria dugu.

Oronoztarrak berak aise ohartzen dira solasa ezberdin samarra dutela, baztandarrak izanda ere. Ildo honetatik gogoratu nahi ditugu Oronozek Bertizaranako hiru herriekin (izan) dituen harreman historikoak. Eta horrek ekarri duen ondorio linguistikoa: Oronoz-Mugairi Baztango gainerako herrietatik aparte samar gelditu izana. Adibidez, Oronoz Baztango artzapez-barrutitik kanpo egon da, Bertizaranarekin, Malerrekarekin, Basaburu Tikiarekin, Sunbillarekin eta Bortzerriekin batean, Doneztebeko artzapez-barrutiaren baitan. Zinez, hagitz adierazgarria da, kontuan hartzen badugu, elizak duela guti arte izan duen garrantzia berebizikoa izan dela.

Hizkuntzaren azterketari gagozkiolarik, Bidasoan goiti heldu dena, Bortzerriak-Malerreka aldetik, Oieryn eta batez ere Oronozen hasten da aldatzen. Nafarroako Bidasoaldek heldu den indar hori herri honetan apaltzen da. Ezaugarri anitzek Oronozen hartzen dute hondar hatsa. Hizkuntza trantsizioa, beraz, Oieryn hasi eta Oronoz-Mugairin mamitzen da, nahiz eta Bidasoaldeko ezaugarri batzuk Baztango Basaburura iristen diren (ez, ordea, Baztango gainerako tokietara). Oronozko solasa muga-mugakoa da (cf. Pagola 1992, Irizar 1992), eta arestikoaren seinale garbiena Oronoz-Mugairiko euskaran dagoen polimorfismo maila handia da. Hona hemen erraten ari garenaren adibide batzuk:

- Oronoz-Mugairiko hitzun batzuek automatikoki bustitzen dute (Bidasoaldean bezala), baina bertze batzuek bakan bustitzen dute (Baztango eredura hurbilduz): *itten & iten, ttu & tu* «ditu», *aita & atta...*
- N-N-N sailen arteko lehia bizia dago, batzuek *didazu* erako adizkiak baliatzen dituzte (Bidasoaldean bezala), baina bertze batzuek, berriz, *datazu* erakoak baliatzen dituzte (Baztanen bezala).
- Lexikoan ere ohikoa da bitasuna (ezkerrekoa Bidasoaldekoa da, eta eskuinekoa, aldiz, Baztangoa): *aspo & ausko* «hauspo», *ate & piro* «ahate», *bezpera & mezpera, ernatu & iretzarri, ideki & edeki* «ireki», *soñu & asots* «soinu, zarata».

Ornoz-Mugairiko hizkuntza aldakortasuna ez dago hitzun bakoitzaren baitan, baizik eta Oronoz-Mugairi osatzen duten euskaldunen artean. Bi joera nagusiak ageri dira, mendebaletikoa eta ekialdetikoa; baita doinuan ere. Lehia hau ekialdetikoa *irabazten* ari dela iduri du. Oronoz-Mugairiko euskararen norabidea argi dago, beraz: Baztan aldera ari da. Kasu bakanetako bat izanen da alde horretatik, baina hizkera gehienak Euskal Herriko erdigunera hurbiltzen ari diren honetan, Oronoz-Mugairikoa Baztan aldera ari da (cf. Zuazo 2003: 110). Bidena-barrekoan, Oieretik ere aldaketa giro horretatik hartu du, neurri aise apalagoan.

Alderdi bakoitzeko ñabardurak

Goraxeago erakutsi da Oronoz-Mugairik Bidasoaldea eta Baztan banatzen dituela. Zernahi ere den, dialektologiaren atal llabur hau akitu baino lehen, Baztango nahiz Bidasoaldeko hizkeren baitan ere badirela ezberdintasunak eta ñabardurak adierazi gogo dugu. Geolinguistika azterketetan ohi denez, multzo bakoitzaren baitan hedadura ezberdina hartzen duen ezaugarri batzuk ageri dira. Bidasoaldeko euskaraz den bezainbatean, Bortzerriak eta Malerreka ez datoz beti bat. Zenbaitetan, Bortzerriek ondoko Lapurdirekin nahiz Gipuzkoarekin bat egiten dute, eta Malerrekek, berriz, ondoko hizkera nafarrekin bat egiten du usuago. Halaber, Baztanen, Baztangoiza Ipar Euskal Herritik nahiz Urdazubi-Zugarramurditik hurbilago dago, eta Baztango Basaburua, ordea, Oronoztik nahiz Ultzamatik hurbilago dago. Geografia hurbiltasunok badute beren ordain linguistikoa: Baztangoizan aurkitu ditugun zenbait ezaugarri ez ditugu Baztango gainerako herrietan atzeman, eta bai, ordea, Baztangoizarekin muga egiten duten Zugarramurdi-Urdazubin nahiz herri lapurtarretan eta baxenafarretan. Hizkuntza ñabardura hauek mendeetako giza harremanen ondorio dira: Bortzerrietako herriek –Berak eta Etxalarrek, bereziki– eta Baztangoizakoek –Azpilkuetak, Amaiurrek, Arizkunek eta Erratzuk– muga inguruko herri lapurtar nahiz baxenafarrekin hartu-eman sakonagoak eduki izan dituzte gainerako herriek baino. Honekin erran nahi duguna da Ipar Euskal Herrian, Etxalarren eta Erratzun badirela zenbait ezaugarri, Donezteben, Urro-

tzen, Narbarten edo Arraiozen ez daudenak. Adibidez, Etxalarren eta Erratzun *-rat*, *-ganat*, *-t(z)erat* adlatiboak aukeran daude, eta bertze herrietan *-ra* da atzizki emankor bakarra (1).

Gaude, arestiko dialektologia ñabardura edo ezberdintasun hauek Baztan-Bidasoako hizkerak dialektologikoki aztertu izanak ekarri dituela. Beraz, eremu bateko hizkerak aztertu ahala, direlako ñabardurak agerian gelditzen dira. Euskal Herriko errealitate dialektologikoa zenbat eta hobeki ezagutu, orduan eta ñabardura gehiago sumatuko ditugu euskararen herrian. Errealitate dialektala *-ez* bertzea ere, *maiz-* ez baita izaten, dialektologialariak nahiago izaten duena bezalakoa, baizik eta hainbat eta hainbat eragilek denboraren joanean marraztu duten bezalakoa.

Baztan-Bidasoako hizkerak euskara nafarraren baitan

Ezberdintasunak ezberdintasun, ñabardurak ñabardura, Baztan-Bidasoako eskualdeko hizkerak egungo euskara nafarraren barrenean kokatu behar ditugu gure datuen arabera. Euskal Dialektologiak historian izan duen eztabaida klasiko bati helduz, Baztango euskara lapurtera edo nafarrera ote den, alegia, erantzuna emana dugu gure doktorego-tesian. Izan ere, Bonaparteren sasoiari, Baztan mugako hizkera izaten ahal baldin bazen ere, XXI. mendean, ordea, gauzak aldatuak dira, eta Baztango euskara aski nafartua sumatzen dugu. Garai batean, Baztanek Ipar Euskal Herriarekin zituen harremanak azkarragoak ziren, eta ondorioz, bertako euskarak nafar-lapurterarekin lotura gehiago ageri zituen. Alabaina, arestian erran bezala, Baztan Hego Euskal Herriko hizkeren dinamika berean edo bertsuan dago egun. Mugaren eragina gero eta nabariagoa da, nahiz eta aduana gehienak kenduak diren. Beharbada, aitzineko mendeetan kanpotik ezarritako muga egiazko muga bilakatu da denboraren poderioz. Eta orain, ongi barneratutako muga dugu, denen edo gehien gogoan dagoena: kultura erreferentzia anitz ezberdinak dira, ordutegi ezberdinak daude alde bakoitzean... eta ezberdin mintzatzen da. Hau guztia dela eta, Baztango euskara Nafarroa Garaiko euskararen baitan sailkatu beharra dakusagu (2).

Nafarroako Bidasoaldeko hizkerari dagokienez, berriz, zalantza gutiago dago, eta aspalditik Nafarroa Garaiko hizkeren artean sailkatu izan dira. Bortzerrietan, Malerrekian eta Bertizaranan erdialdeko euskararen oihartzun zenbait badaude ere, Baztanera apenas iritsi direnak, ezaugarri gehiago eta garrantzikoagoak dira Bidasoaldea Nafarroari lotzen diotenak. Honenbertzez, atalxo honen lehenbizian adierazi dugun gisan, Bidasoaldeko nola Baztango euskal hiz-

(1) Nahiz eta badakigun Baztan-Bidasoan osoan *norat* kasuaren hainbat forma fosilduta dauden, erakusleak nagusiki: *unat/onat*, *orrat*, *arat*.

(2) Nolanahi ere den, Baztango eta muga inguruko mintzo nafar-lapurtarrek gorde dituzte zenbait kidesun.

kerak Nafarroa Garaiko gainerako euskal hizkeren artean sailkatu behar ditugu, nahiz eta gure azter-eremuko multzo bakoitzak ezberdintasunak ageri dituen.

3. IKASGELAN, ZER-NOLA?

Baztan-Bidasoako hizkeren gaineko ikuspegi orokor bat eman eta ondolan, euskarazko ereduko ikasgeletara hurbilduko gara. Azken batean, sarreran aitortu bezala, hizkuntzatik abiatu gara hezkuntzara iristeko asmoz. Bertze era batera nahiago bada, ikasgela barreneko ahozko hizkuntzari buruzko erabakiak hartzeko, euskarak duen errealitate dialektalean oinarrituko gara. Dena den, ez beza inork pentsa tokian tokiko aldaerak euskara estandarra edo batua lekutu behar duenik, ez baita hori gure proposamena inondik ere. Bistan da eskolak eskaintzen duen hezkuntza formala dela. Hortaz, eskolako kodeek ere aski formalak behar dute izan, non eta ez garen ttikienen hezkuntzan ari, hau da, haur eta lehen hezkuntzako lehenbiziko urteetan (3). Zernahi ere den, eskolako kode mintzatua eta kode idatzia ez dira gauza bera. Eskolako idazmena eta mintzamena ez dira gauza bera. Edo, ez lukete izan beharko.

Euskarak Nafarroako Baztan-Bidasoan duen errealitate dialektalean oinarrituko gara bertako ikasgeletako euskara ñabardurez janzteko, ikasleen ahozko adierazpena aberasteko. Tokian tokiko ahozko tradizioa jasotzeko bildumak agertzen ari diren honetan (4), ikasleak etxetik dakarrenak nola eskolan ikasten duenak balio dute. Biak dira kultura, biak dira hezkuntza arlokoak, nahiz eta bakoitzak bere testuingurua duen. Hain zuzen, hortxe sartzen da irakaslearen lana: berebiziko garrantzia du, gure iduriko, ikasleak ezagun dituen bi mundu horiek noiz elkartzen ahal diren eta noiz berezi behar diren jakitea. Ikasleak bere ahozko euskara landu eta garatu beharko du mailakako prozesu baten baitan. Hasieran, beharbada, hizkuntza modalitateekin nahasiko da, eta baliteke zein aukera erabili behar duen sobera ongi ez jakitea. Baina denboraren poderioz, ikasgelan egindako lanaren poderioz, ikasleak ezagun dituen bi iturrietatik edanen du, zer-nola adierazi behar duen aise ikasiko duelarik.

Euskara batua egunerokoan definitzen: teoriak haratagoko praktika

Dena den, ikaslearen ahozkotetasuna behar bezala garatzeko eta ñabardurez hornitzeko, ahozko euskarak eskaintzen dituen aukerez ohartarazi gogo

(3) Puntu honetan, batzuek euskalkiak ere erregistro formalak eta informalak lantzeko balio dezakeela aldarrikatzen dutela aipatu nahi dugu. Halaber, euskalkiek eta herri hizkerek idazteko modu arautua izan dezaten eginahaletan ari dira bertze zenbaitzuk.

(4) Ahozko kultura ez galtzeko dagoen nahiaren seinale garbia dugu, zorionez. Gure aztereremuari gagozkiolarik, adibidez, bi lan interesgarri argitaratu dira hondarreko urteotan: *Bortzietako ahozko tradizioa* eta *Malerreka solasean* (ikus bibliografian). Gisa berean, Baztanen eta Nafarroako bertze zenbait ibarretan ere horretan ari direla badakigu.

dugu; hain juxtu ere, euskara estandarrak berak ematen dituen aukerez. Izan ere, uste sendoa dugu euskara batuari dagokion baino eremu murriztagoa ematen zaiola frankotan (5). Bertzenaz, gure ustea ustela bada, zilegi bekigu gaurko mintzaldira etorri zaretenon artean galdera batzuk agertzea, gure arteko adostasun maila neurtzeko. Hitz batez, izen beraren gibelean gauza bera ote dugun denok buruan:

1. Zer da euskara batua ikasgelan/kanpoan?
2. Iruñeko euskara batuak eta Gasteizko euskara batuak berdin-berdinak izan behar dute? Ez da inolako moldatzerik onartzen?
3. Balmasedako, Legutioko, Berako eta Mauleko ikastoletan, euskara batua aipatzen delarik, gauza berbera ote da? Mauleko eta Legutioko irakasleek era berean mintzatu behar dute beren eskoletan?

Ez erantzun arestiko galde-moduei, ez baitira instantean ihardesteko galderak, gogoeta egitekoak baizik. Halarik ere, zuen baimenarekin, ariketa praktikoa bat egiten dugu. Minutu bat hartuko duzue mandatu erraz bat egiteko: nola erraten da euskara batuan erdarazko «hablar»/»parler»? Gogoan hartu euskara estandarraz ari garela.

(Hitzaldira etorritako 30-35 lagunek zintzo bete dute egitekoa. Gehienak lehen eta bigarren hezkuntzako irakasleak dira, Nafarroako zenbait ikastetxetan ari direnak. Badaezpada ere, ariketatxo hau egiteko oztoporik ba ote duten galdetu diegu; baliteke-eta bati baino gehiagori egoera bortitza suertatzea. Arazo kozkorrik ez dagoela eta, aitzinera segitzeko bidea eman digute)

Minutua pasatu ondotik, galdeka hasi gara banan-banan. Laburbilduta, hiru erantzun mota jaso ditugu aretoan:

- a) «hitz egin».
- b) «solas egin», «hitz egin», «mintzatu», «berba egin»...
- c) normalean, ikasgelan «hitz egin» erabiltzen badute ere, ez dakite ziur nola den.

Bertzelako erantzunak-komentarioak ere jaso ditugu tartean. Erraterako, batuan «hitz egin» ala «hitzegin» idatzi behar ote den kezka adierazi dutena. Une nahasi samarrak izan dira. Gaurko ikasleak, eguneroko irakasleak, erantzun irmo baten esperoan daude. Filologiako aditu batek zalantzak noiz uxatuko zain daude. Aitzitik, bazterrak gehixeago nahasten segitzea erabaki dugu, eta agertu ez diren zenbait aukera aipatu ditugu ozenki: «ele egin», «elekatu», «solas(ta)tu»...

---

(5) Pello Salaburuk (1994) *euskara batu soziologikoa* eta *euskara batu formala* bereizten ditu. Euskara batu soziologikoa jende askoren ustean sartutako euskara batuaren eredu murrizta da; euskara batu formala, berriz, Euskaltzaindiak onartutako hizkuntzaren erabilera gutzia.

Horrela, irizpideak finkatu beharraz hasi gara solasean. Hizketan. Berbetan. Eleketan. Zer ote da euskara batua? –hasierako galderara itzuli gara– Zeren arabera erranen dugu aukera bat batua dela eta bertze bat ez? Zeren arabera jakinen du hezkuntzako profesionalak, irakasleak, zein aukera baliatu behar duen?

Euskaltzaindiak *Euskeran* argitaratutako hiztegi batuaren arabera, bi dira irizpide nagusiak (2000: 481):

- a) tradizio idatziko eta egungo erabilera; gaur egun, orain arte ez bezala, Hiztegi Batuari berme sendoarekin ekiteko moduan ezagutzen ditugu erabilera horiek *Orotariko Euskal Hiztegia*-ri eta *Eguno Euskararen Bilketan-lan Sistematikoa*-ri eskerrak.
- b) alde bateko eta besteko euskaldunak batzen gaituzten formak hobestea; maileru berrietan, esaterako, nazioarteko formen alde egin dugu, eta horrelakorik ez dagoen kasuetan, Iparraldeko eta Hegoaldekoentzat onargarri gertatzen direnei eman zaie lehentasuna. Forma bakarrera iristeko oinarririk edo indarrik ikusi ez denean, forma lehiakideak eskaini dira, kasuan kasuko argibideak emanez, beherago adieraziko den eran.

Hau da, tradizioa nahiz gaurko erabilera kontuan harturik, euskaldunak elkarrengandik aldentzen ez dituzten forma guztiak euskara batuari dagozkio, euskara batuan erabiltzeko egoki dira. Euskaltzaindiaren lana eskuartean dugularik, lehengo ariketari erantzuna eman nahirik, baturako proposatzen diren honako forma hauek aurkitu ditugu (alfabetikoki): «berba egin», «ele egin», «elekatu», «hitz egin», «mintzatu», «solas egin» eta «solastatu». Arestiko guztiak, beraz, euskara baturako egoki dira Euskaltzaindiaren iduriko. Honenbertez, bigarren erantzun mota eman dutenak zuzen zeuden, entzuleen heren bat, gutxi gorabehera.

Egia da goiko kasua lexikoari dagokion afera dela, eta lexikoan, maila jokatzeari ere badagoela. Halarik ere, aretoko erreferentzia kontuan hartuz gero, iduri du *honetaz sobera ez dakien* jende gehiago badagoela dakiena baino. Gainera, ez dugu ahantzi behar gure mintzaldira etorri direnak ez direla nolanhiko euskaldunak, baizik eta egunero hizkuntza tresnatzat erabiltzen duten profesionalak. Nafarroako lehen eta bigarren hezkuntzako irakasleak, hain zuzen. Eta mintzaldira etorri badira, euskararen gaineko kezka erakarritak (eta ziurrenik, zenbait soluzioren bila) etorri dira.

Zilegi bekigu, gaurko bigarren lizentzia, definizio ez-akademiko(egi)a ematea, baina, zernahi ere den, euskara batuaren izpirituarekin bat egiten duena eta denok ulertzeko modukoa: Euskaltzaindiak emandako/proposatutako oinarriko arauak betetzen dituzten euskara oro batua dira. Hori bistan da erraten ahalko du bakarren batek. Bai, bistan da; baina bistan egonagatik ere, zenbaitzuek, eta ez gutik, ez dute behar bezala ikusten. Adibide fresko-fresko bat emanen dugu izena salatu gabe: gaurko hitzaldia hasi baino lehentxeago, areto honetara sartu aitzinetik, adiskide batek *nafarreraz* egiteko komenien-

tziaz gaztigatu digu. Eta kontent joanen da hemendik, gaur, hemen, zuen aitzinean euskara estandarrean ari izanagatik ere, *nafarreraz* mintzatu garelakotan. Eta kontua ez da horrela.

Hitzaldi hau gure sorterrian eman izatera, Gasteizen eman izatera, argi dugu ez ginatekeela horrelaxe mintzatu zuen aitzinean. Gasteizen, Uhartan bezalaxe, euskara batuan eginen genuke, baina ez modu bere-berean. Lehena go galdetu dugu Iruñeko euskara batuak eta Gasteizko euskara batuak berdin-berdinak izan behar ote duten. Orain, datorrela gure erantzuna: ez. Iruñean nahiz Gasteizen euskara batuan mintzatu gara, hitzaldia emateak halaxe eskatzen baitu. Nolanahi ere den, euskara batuak aukera bat baino gehiago eskaintzen du. Hortaz, batua ez dadila erabateko uniformitatearen baliokidea izan; baizik eta partida jokatzeko zelai komun bat, non denek arauak ezagutzen ditugun, nahiz eta bakoitzak jokatzeko modu ezberdinxeak ageri dituen.

Jarraian, azter ditzagun Euskal Herriko ohiko bi egoera: euskalkia bizirik dagoen ikasgela/herria eta euskalkiak bizirik ez dagoen ikasgela/herria.

Euskalkia bizirik dagoen ikasgelan

Ezaguna denez, Baztan-Bidasoan euskalkia bizirik dugu. Nafarroako eskualde honetako herrietan, beraz, euskal komunikabideetako hizkera estandarrez gainera, herri hizkerak ere entzuten dira egunero. Gakoa da eskola bezalako toki formal batean zein toki utzi behar zaion etxeko mintzoari, edota tokirik utzi behar zaion etxeko euskarari. Alde horretatik, beraz, irakasleak go-goan hartu beharreko lehenbiziko kontua hauxe izanen da: nongo ikasgelatan ari gara eskola ematen? Era berean eginen ote dugu Iruñeko ikasgela batean nahiz Urrotzen?

Euskalkia bizirik dagoen neurrian, irakasleak etxetik dakarren ezagutza ere balia daitekeela pentsatzen dugu. Kontua da zein neurritan eta nola bideratu behar dugun ikaste prozesua. Ez du iduri etxeko hizkerak idatzirako eta mintzaturako berdin balio duenik. Irakasleak hortxe hasi behar du bere bi ezagutzei –etxekoari eta eskolakoari– ahalik eta etekin handiena ateratzen. Hori dela eta, lehen hezkuntzako ikaslea, idazten ikasi ahala, ahozkoa eta idatzizkoa bi kode ezberdin direla jabetuko da. Hasieran, ziurrenik, biak nahasiko ditu; batez ere, etxean entzun eta erraten dituenak paperean ere islatuko dituelako. Dena den, hau ez da arazoa bi kode hauen arteko bereizketa behar bezala ikasteko. Ahozkoa ez dela idatzizkoa eta idatzizkoa ez dela ahozkoa bereiztera lagunduko dio irakasleak ikasleari.

Edozein kasutan, etxeko ezagutzak ere balio dezake ikasgelan, bereziki, ahozko adierazpena lantzeko. Izan ere, mintzatu den bezala ez duela idatzi behar ikasi eta gero, ikasleari maiz gertatzen zaio uste izatea idazten duen bezala solas egin beharra duela. Eta hori ere ez da horrela. Adibidez,

Berako haur batek idatzi badu ondoko hau (egiazko kasua da, bidenabar) *aitari mandiotte alta*; irakasleak adieraziko dio hori «aitari alta eman diote» idazten dela. Gisa berean, haur horrek urte batzuen buruan solas egiten badu ikasgelan irakurri dituen liburuek bezala, eta ondorioz-edo, halako zerbait erraten badu: *biar beste bat joango da*, irakasleak aukera paregabea izanen du bereizketaren bigarren alderdia oroitarazteko: *zuk ikusi nola erratten duzun erran nai duzuna, biño yakizu uskaraz itteko tenorin benpin, itxeko uskara duzula obena. Orduan, zerengatik ez erran beti bezala, biar bertze bat yuanean da*. Bi adibide xume dira, artikulua honetan proposatu nahi denaren erakusgarritako:

1. Modu jakin batean idaztean dela (ahoz ez bezala)
2. Bertze modu batean hitz egiten dela (idatziz ez bezala)

Gure iduriko, horrela, irakasleak noiz-zer erabili behar duen jakinen du: kode idatzia mintzatua baino arautuago dagoela ohartuko da batetik; eta bertetik, ahozko erregistroa ñabarduraz janzteko aukera izanen du, ahozkoa etxeko (eskualdeko) euskaratik hurbilago dagoen heinean. Batean nola bertzean, adierazpen egoki, zuzen eta aberatsa garatuko du. Gainera, ahozkotasanari dagokionez, bere inguruko (adineko) euskaldunekin komunikatzeko arazorik ez du izanen, etxeko/herriko euskararen ere mintzatuko baita. Era horretan, mendeetako ahozko tradizioa gordetzeaz landa, eskolak bere funtzio akademikoa beteko du.

Euskalkia bizirik ez dagoen ikasgelan

«Euskalkia bizirik badago, irakasleak badu erreferente bat» baieztapena aski ezaguna da euskal hezkuntza arloko profesionalen artean. Baina bertako euskal hizkerak aspaldi itzali badira, nola jokatu behar da? Ez da aise afera. Zenbait ideia azalduko dugu, jakinik ere eztabaida hau oraindik egiteko dagoela.

Lehenik eta behin, bertako euskal hizkera bizirik ez badago ere, bertako euskal hizkerak gogoan hartzeko gomendioa egiten dugu guk. Hortaz, irakasleak nongo ikasgelatan ari den kontziente behar du izan berriz ere. Gasteizen eta Iruñean, tamalez, euskal herri hizkerak itzaliak dira. Hala eta guztiz ere, badira bertze zenbait erreferente lagungarri suerta litezkeenak. Dialektologia diakronikoa, errate baterako. Azken batean, euskara berreskuratzaren ari bagara, eta berreskalduntzearen definizio estu eta zehatzena hori da, zergatik ez berreskuratu tokian tokiko euskara, ahal den neurrian? Badakigu batzuetan arrunt zaila dela, ia ezinezkoa, baina ez beti. Zenbaitetan, baliabideak-eta izaten dira. Gainera, ez da ahantzi behar hizkuntza –edo dialektoa, kasuaren arabera– nortasanari gogor atxikia dela. Hau da, hizkuntzaren, hizkuntza motaren bidez, hiztunak nortasun kolektibo batez jabetzen

dira (6). Frankotan aipatu izan da euskara batuaren ahulguneetako bat, hain juxtu, nortasun eza izan dela. Bada, euskalkia bizirik ez badago ere, zergatik ez hornitu bertako euskal hizkeraren ezaugarri batzuekin? Horretarako, dialektologiaren ekarria garrantzizkoa izan daiteke: dialektologia diakronikoak bertako euskara nolakoa zen jakitera laguntzen ahal digu, eta dialektologia sinkronikoak, berriz, inguruan antzeko hizkera bizirik ote dagoen jakitera laguntzen ahal digu.

Bertze alde, Iruñeko lagunek maiz Nafarroako euskaldunekin harremanak izaten dituztela gogoan hartu beharra dugu. Iruñeko eta Iruñerriko lagunengandik hurbilen dauden euskaldunak gainerako nafar euskaldunak dira: Ultzamakoak, Imozkoak, Baztangoak, Bidasoaldekoak... Kontuan hartzeko argudioa da honako hau nafar euskaldunen artean mintzatzeko tenorean, beren arteko komunikazioak oztoporik izan ez dezan. Euskaraz egiteko trabarik egon ez dadin.

Honenbertzez, Baztan-Bidasoako euskarak Iruñerako balio digu? Gure iduriko, bai. Izan ere, lehenago erran baldin badugu Baztan-Bidasoako hizkerak egungo euskara nafarraren baitan daudela, pentsatzekoa da Baztan-Bidasoako hizkerek Iruñeko euskarak zituen zenbait ezaugarri badituztela. Gainera, errana dugu ezaugarriok ez direla eremu txikikoak eta zenbait eremu nafar euskaldunetan ere ohikoak direla. Adibidez, gure ikasle iruindarrek «esan» ziurtatua dute (telebista, irratia, prentsa...); ez, ordea, «erran». Biak batua dira, eta bigarrena da Nafarroa gehienez erabiltzeaz gainera, Iruñean ere erabiltzen zena. Irakasleak «erran» baliatuta, onura baizik ez dugu ikusten:

- a) koherentzia geolinguistikoagatik
- b) ikasleak erabilera ziurtatuak bertako aldaerekin osatuko dituelako, bere hiztegia aberastuz.

Hona hemen zerrendaxka bat antzeko bertze batzuekin:

- *esan* (kanpotik ziurtatua) + *erran* (bertakoa)
- *asko* (kanpotik ziurtatua) + *a(u)nit* (bertakoa)
- *oso* (hau dokumentatua ere bada) + *hagitz*, *arras*, *arrunt*
- *beste* + *bertze*
- *behintzat* (hau dokumentatua ere bada) + *behinik* *behin*, *bederen*
- *izango*, *egingo* + *izanen*, *egonen*
- *Atzera*, *aurrera* + *gibelera*, *aitziner*a

---

(6) «zeregin demarkatiboa» dio Iñaki Caminok (2005: 158) Séguy hizkuntzalariaren hitzak gogora ekartzearekin batean.

4. ZENBAIT ONDORIO ETA PROPOSAMEN

Beraz, zenbait azalpen emanda, ondoko galde-moduei erantzuteko tenorea heldu da:

Irakasleak dialektologo bihurtu behar ditugu?

Irakasleak ez du dialektologia sakon ezagutu beharrik, baizik eta tokian tokiko errealitate dialektala. Bertako ondare linguistikoa ezagututa, irakasleak ikasgelako ahozkoasuna bideratzeko aukera berriak izanen ditu, linguistikoki nahiz kulturalki (ahozko tradizioa, oro har).

Irakasle guztiak gisa berean solas egin behar dute ikastetxean?

Dialektologiaren ikuspegi idiliko samarretik baietz erran liteke, baina ez dirudi sobera errealista izan daitekeenik. Dena den, ikastetxeetan plangintzak eta proiektuak egiten diren modu berean, ahozkoasuna lantzeko tenorean, tokian tokiko hizkeren gaineko mintegiak, eztabaidak eta abar antolatzen ahal dira. Ikastetxeko irakasleek era koordinatu batean jokatzeko dute bertze zenbait arlotan, honetan, beraz, zergatik ez? Era koordinatu batean jokatzeko ez da irakasle guztiak berdin-berdin hitz egitea, baizik eta ikasleei kontrako mezurik ez helaraztea (hau erabili behar da irakasle honekin, hau, berriz, bertze honekin e.a.). Alde horretatik, irizpide nagusi batzuk ezartzeari komenigarria deritzogu.

Eta, tokian tokiko euskara erabiltzen ez duten bitartekoak (testu-liburuak, ikus-entzunezkoak...) bota behar ditugu?

Ikasteko-irakasteko gai gehienak eredu estandarren sortuak dira. Alabaina, berdin-berdin erabiliko ditugu i(ra)kasgai horiek. Eskolan, ikasleak euskara batua ongi ikasi beharra du, eta langai horietan euskarri espresak aurkituko ditugu. Berriz diogu garrantzitsuena bereizketa dela, bi ereduak –estandarra eta bertakoa– baliatzea. Bereizketatik franko aberastuta aterako da ikaslea.

Zein da, bada, Baztan-Bidasoako hizkeren ekarpena? (ondorio nagusi zenbait)

Lehenik eta behin, ohartaraztea dakiguna darabilguna baino aise gehiago dela. Irakasleak etxetik dakarrena ez da galtzera utzi behar.

Bigarrenik, adierazi gogo dugu Baztan-Bidasoatik ere euskara batuak abarasten ahal dela. Eta, jabe gaitezen arestiko «ere» horretaz, zeren eta nagusiki Baztan-Bidasoaz jardun baldin badugu ere, gauza bera edo bertsua erran liteke Euskal Herriko bertze zenbait eskualde nahiz eremuz.

Hortixe heldu da, hain zuzen, hirugarren aportazioa: Euskal Herriko gainerako Baztan-Bidasoetatik ekarpenak egiten ahal dira, estandarrari muzin egin gabe. Frankotan aipatzen da euskalkiek batuak osatzen dutela, eta egia da, baina euskara batuak ere euskalkiak osatzen ahal ditu. Uztartze honetatik ikasgelan erabili beharreko ahozko erregistroak sortzen dira. Gelako ahozko ereduaz ari ez, baina izpirituz antzeko diren «tokiko batuak» ederki azaltzen ditu Koldo Zuazo irakasleak bere hondar lanean: (Zuazo 2005: 238):

Hori dela eta, hizkera bi bereizi behar genituzke euskara batuaren barruan. Ez luke guztiz berbera izan behar Euskal Herri osorako egiten den egunkariko euskarak, eta eskualde jakin baterako egiten den egunkarikoak. Ezta Euskal Herri eta mundu zabaleko euskaldunendako egiten den liburuko euskarak, eta eskualde jakin baterako egiten den liburukoak. Era berean, Euskal Herri osoko pertsona edo elkarteei bidaltzen zaien oharreko euskarak, eta eskualde jakin batekoei bidaltzen zaien oharrekoak ez luke guztiz berbera izan behar. Azken batean eta laburbilduaz, euskara batu mota bat dagokio euskaldunen osotasunari, eta beste bat leku jakin bateko euskaldunei.

Orain arteko jardunean ez da horrelako bereizketarik egin: euskara batu berbera erabili da edonon, edonorekin eta edonoiz, eta hori ez da zuzena eta zuhurra. Batez ere irakaskuntzan ekarri ditu ondorioz gaiztoenak; Hego Euskal Herrian bereziki. Euskara batu berbera erabili da alderdi euskaldunetako eta erdaldunetako ikastetxeetan, euskara batu berbera Bizkaiko herri euskaldunetan edo Nafarroakoetan. Berdin jokatu da Sartaguda herri erdalduneko eta Bera herri nafar euskalduneko ikastoletan edo Oion erdalduneko eta Gernika herri bizkaitar euskalduneko euskaltegietan. Berritot diot: jokabide hori ez da zuzena eta zuhurra.

Hots, eredu estandarrak ematen dituen aukera guztiak baliatuz, ikasgelako ahozko euskara tokian tokiko hizkerak dituzten ñabardurez jantzi eta abarastea da gure proposamena.

Hortaz, «tokiko batuak»zer(tarako) dira?

XXI. mendearen hasiera honetan, etxetik euskaldun diren ikasle gehienek (zer erranik ez, etxetik erdaldun direnek) batez ere eskolako diskurtsoa hartzen dute gogoan. Gogoan eta mintzoan. Ikastolan ikusitako nahiz irakurritako liburua bezalatsu mintzatzen baitira, eta hori, hizkuntza pobretzea da. Arazo honi nolabaiteko konponbidea eman nahirik, «tokiko batuak» ditugu Zuazoren hitzetan, edo artikulu honetan azaldutako gelako ahozko ereduak. Ahozko adierazpenetan, ikasleak etxeko euskararen ekarria baliatzen ahal du, eskolan ikasitako kode mintzatua aberasteko eta osatzeko. Elizondoko ikasto-

lan, konparazio baterako, *datazu* «didazu» erratea ez diogu bertako ikasleari galaraziko, jakinaraziz betiere kode idatzian eta ahozko batuan *didazu/»dida-zu»* dela forma estandarra, gainerako euskaldunek aise ulertuko dutena. Azken batean, tokian tokiko ondare dialektala kontuan hartzen duen ahozko eredua da guk proposatzen duguna.

Nafarroako Baztan-Bidasoatik euskara batuari egiten ahal zaizkion zenbait ekarpen zehatzez

Ondotik, euskara batua aberasten ahal duten zenbait proposamen zerrendatuko ditugu, betiere, guk hobekien ezagutzen dugun eremutik, Nafarroako Baztan-Bidasoatik. Honekin ez dugu erran nahi euskara batuari egin dakizkiokeen ekarpen guztiak ondoko hauek direnik, ez eta aipatzen ez direnak baliagarri ez direnik ere. Gure asmoa apala da: adibide batzuk agertu nahi ditugu, Euskal Herriko gainerako *Baztan-Bidasoetatik* ere bertze ekarpen batzuk egin litezkeela erakusteko. Ezaugarrietatik batzuk ezagunagoak dira *euskara batuaren zirkuitoan* sartu diren neurrian (*Berria, EITB...*); bertze batzuk, berriaz, ez dira ohikoak gure hedabideetan. Adibide guztiak bizi-bizirik daude gure azter-eremuan. Datuak guk bilduak dira.

Izenaren morfologian

1. Soziatiboaren erabilera izenekin nahiz aditzekin: *ortzegunakin zatten da merkatua* «ortzegunarekin izaten da merkatua». Aditzekin, denbora adieraz gainera, balio kontsektiboa ere hartzen ahal du: *bera nagusi zattekin, itten al tzun nai zuna* «bera nagusi izatearekin/izanik, egiten ahal zuen nahi zuena».
2. *-ketari* atzizkia izenak osatzeko: *esneketari* «esnezale», *ogiketari* «ogi saltzaile», *ardoketari*, *arrainketari*, *egurketaria*... Garraioa nahiz ofizioa adierazten du.
3. *-xko* atzizkia: *ongixko*, *soberaxko*, *beranduxko*, *erixko*, *lodixko*... «aski» nahiz «pixka bat» adierak hartzen dituzte arestikoek.

Aditzaren morfologian

1. aditza + *gogo* «asmoa izan»: *nik yuango nun eben eske, miño kotxia izortu zait* «nik joan gogo nuen beren bila, baina kotxea izorratu zait»; *ze afaldugo zu* «zer afaldu gogo duzu».

2. *aditza + alde*: *lan ori eñ alde manen dizute sosa* «lan hori egin alde/egitearen truke/egiteagatik emanen dizute sosa»; *ama zaitze alde banun soldadokua ez itteko aukera* «ama zaintze alde/zaintzeagatik banuen soldaduska ez egiteko aukera».

Sintaxian

1. *Etorri bada etorri* moduko errepikapenak «etorri denetik, etorri denez geroztik»: *etorri bada etorri, ez da isildu; erittu bazen erittu ez zun burua altxatu*.
2. *Jakin izatera, jakitera* moduko baldintzazko perpausak, aditz laguntzailerik eskatzen ez dutenak: *yakitterat, eniken yeus ere erranen* «jakitera/jakin banu ez nian deus ere erranen». *yakin zatera, xira karriko nuen* «jakin izatera/jakin izan banu, zira ekarriko nuen».
3. *ezik, ezen ez* konparazio-perpausetan: *obe da lan ittia ezikan ez ittia* «hobe da lan egitea ezik ez egitea»; *obe da goiz yiki ezen ez gero lasterka ibilli* «hobe da goiz jaiki ezen ez gero lasterka ibili».
4. *agian (ere)* desioa adierazteko: *agiyan ere martxa pollita hartuko du fabrikan; Bentta berri bat paratu te Ibaridiñan, ya ongi ateitzen zayoten. Agiyan bai!* «Benta berri bat paratu dute Ibaridinen, ea ongi ateratzen zaien. Agian bai!»

Lexikoan

Lexikoari dagokionez, adibide bakan batzuk emanen ditugu sobera ez luzatzeagatik, zeren eta anitz dira multzo honetan sartzen ahal diren hitzak: *Besta Berri* «Corpus Cristi», *bokata* «arroparen garbitzea», *laketu* «ohitu, jarri», *marranta(tu)* «ahotsa lastu, zintzurra hartu», *aldaira* «mudantza», *gernu-debekua* «prostataren eritasuna», *lapastu* «esnea mindu», *soraio* «minik sentitzen ez duen pertsona», *teku* «elikagaiek botatzen duten usain txarra» eta abar.

Gaizki egindako ekarpenak: erabilera okerrak

Batzuetan, ordea, euskara baturako garraio okerra egin da, eta Baztan-Bidasoako nahiz eremu zabalagoko hainbat ezaugarri gaizki erabiltzen dira maiz. Hona hiru adibide dakartzagu, nahiz eta gehiago ere izan litezkeen:

1. *-ki* aditz atzizkia: hiru adiera izan ditzake atzizki honek, Iñigo, Salaberri & Zubiriren artikuluan ageri den bezalaxe: diosala egiteko (*ze*,

ariki? «ari zarete», hanpadura adierazteko *jakinki han nitzela arat joan zen* eta puntukaritasuna adierazteko (*yuaki naiz = noa*). Bigarrena da batez ere komunikabideetan hedatu dena, baina gaizki baliatzen da maiz, perpaus gerundial hutsaren balioa ematen baitzaio: «Beraiekin batera, Berango herriko Ekaitz Hernández gaztea dabil baxujole moduan, hain gaztea **izaki**, etorkizun oparoa ikusten zaiolarik baxujole moduan» (Gaztelupeko hotsak Disketxea); «Bestalde, gehienbat jende gaztea **izaki** ahalmen ekonomiko txikikoak dira» (Boletín aldizkaria). Erabilera egokiaren adibide batzuk emanen ditugu ondotik: *nik uste niken hamabiak zirela, hamarrak izaki; ohartu gabe atia etsi zuen, biatzak bertan izaki; i ostatutan, sosik gabe ibilki*. Gainera, bitxia da, baina «jakinki», egoki, ariki, ibilki, eramaki... ez dira normalean komunikabideetan agertzen. «izaki» bertzerik ez, eta arestian ikusi bezala, adiera okerrean.

2. Ofizioa edo lana adierazten duen *-go* atzizkia: ekialdeko euskalkietan arrunta da (Ibarra 1995: 412, Salaberri & Kamino 2001: 76) *artzain-gua, nekazalgua, sorgingo, alkatego*. Halarik ere, Nafarroako Bidasoaldean *-ko* da aldaera nagusia: *artzainkun ibilli, alkatekua, txoferkuan...* Zenbaitzuek, ordea, ondoko forma hauetan bakarrik erabiltzen dute: «ikaslego», «irakaslego», «hauteslego» e.a. Hots, delako talde horren plurala egiteko. «ikaslego» erratea edo idaztea «ikasletza» erratea/idaztea bezal-bezalakoa da. Ez du zentzurik, alegia.
3. Lexikoan, adibide bat: «arestian». Baztan-Bidasoan nahiz eremu zabalagoan honelako aleak atzematen ahal ditugu *aixtin tor da* «arestian etorri da»; *aixtian erran diat, ba!*. Halarik ere, gaur den egunean, zenbaitetan erabilera okerra egiten da: «Hizkuntz diskriminazioa», «jokabide fundamentalista», «garbiketa etnikoa» eta antzeko ale ederrak entzun eta irakurri ahal izan ditugu **arestian...**» (2005-04-16 Berria egunkaritik hartua); Berriak (05/03/06) «**arestian** plazaratu duena...» (2005-03-16 Berria egunkaritik hartua). Hamar egun pasatu eta ondoren, arestian!

AIPAMEN BIBLIOGRAFIKOAK

- CAMINO, I. 2005: «Euskal soziolinguistikaren atarian» in P. Etxeberria & H. Knörr (arg.). *Nerekin yaio nun. Txillardegiri omenaldia*. Iker 17. Euskaltzaindia, Bilbo, 157-187.
- EUSKALTZAINDIA. 2000: «Hiztegi batua», *Euskera* agerkaria, 45-2, 481-757.
- GOIKOETXEA, J.L. 2003: *Euskalkia eta hezkuntza: dakigunetik ez dakigunera euskal diglosia irazian*, Iker 13, Euskaltzaindia, Bilbo.

- IBARRA, O. 1995: *Ultzamako hizkera. Inguruko euskalkiekiko harremanak*, Nafarroako Gobernua, Iruñea.
- IÑIGO, P., SALABERRI, P & ZUBIRI, J.J. 1995: «-Ki aditz-atzizkiaren gainean», *FLV* 69, 243-295.
- IRZAR, P. 1992: *Morfología del verbo auxiliar alto navarro septentrional* (2 liburuki), Euskaltzaindia & Nafarroako Gobernua, Iruñea.
- NAFARROAKO GOBERNUA. 2004: *Bortzirietan aditutakoak, Bortzirietako ahozko tradizioa*, Iruñea.
- . 2005: *Malerreka solasean. Ahozko tradizioaren bilduma*, Iruñea.
- PAGOLA, R.M. 1992: *Euskal fonetika Nafarroan* (2 liburuki), Nafarroako Gobernua, Iruñea.
- SALABERRI, P. & KAMINO, P. 2001: «Hitz eratorriak Luzaideko hizkeran», *FLV* 86, 223-262.
- SALABURU, P. 1994: «Euskara batuaren egungo premiak», *Euskera* agerkaria, 39-3, 675-695.
- TRUDGILL, P. 1983: *Accent, Dialect and School*, Arnold, London.
- ZELAIETA, E. 2005: *Baztan-Bidasoako hizkeren azterketa dialektologikoa* UPV/EHUko tesi argitaragabea, Vitoria/Gasteiz.
- ZUAZO, K. 2003: *Euskalkiak, herriaren lekukoak*, Elkar, Donostia.
- . 2005: *Euskara batua. Ezina ekinez egina*, Elkar, Donostia.